

PHILOLOGY

FRI-229-1-P(S)-01

PHONETIC FEATURES OF THE EASTERN-RHODOPIAN GORNO KAPINOVO DIALECT, KIRKOVO REGION⁷

Assoc. Prof. Ivan G. Iliev, Ph. D.

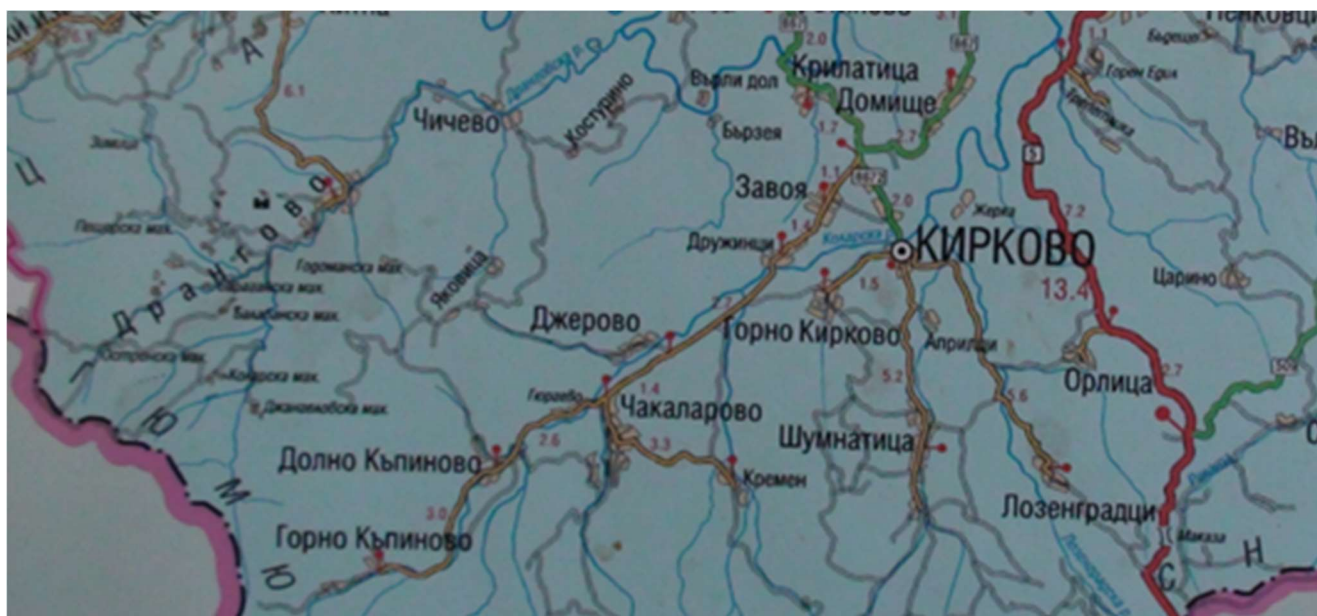
Department of Humanities,
Plovdiv University – Kardzhali Campus, Bulgaria
Tel.: 0886787696.
E-mail: ivan_iliev20002000@yahoo.com

Abstract: The paper deals with the phonetic features of the so far unknown dialect spoken in the village of Gorno Kapinovo, Kirkovo municipality of Kardzhali region.

Keywords: Bulgarian language, Bulgarian dialectology, Eastern-Rhodopes, Gorno Kapinovo.

ВЪВЕДЕНИЕ

Говорът на село Горно Къпиново, Кирковско, намиращо се почти на българо-гръцката граница върху северния склон на рида Гюмюрджински снежник, спада към източнородопския кирковски диалект (вж. Iliev, Iv. G., 2005), проучванията върху който се броят на пръсти и за който все още липсва цялостно изследване. В същата община Кирково, но различаващи се от кирковския, са говорите на селата Тихомир (вж. Kabasanov, St., 1963) и Дрангово (вж. Iliev, Iv. G., Georgieva, M., 2015b).

Общо местоположение на Горно Къпиново на картата на България (Източник: Уикипедия) с изглед от селото (Източник: Facebook) и местоположението му сред селата от община Кирково (Източник: Административна карта на област Кърджали на „Глобал“ от 2005 г.).

⁷ Докладът е представен на заседание на секция „Филология“ на 62-та международна научна конференция „Нови индустрии, дигитална икономика, общество – проекции на бъдещето – VI“, проведена във Филиал – Силистра на Русенски университет „А. Кънчев“, на 27 октомври 2023 с оригинално заглавие на български език: **ФОНЕТИЧНИ ОСОБЕНОСТИ НА ИЗТОЧНОРОДОПСКИЯ ГОВОР В СЕЛО ГОРНО КЪПИНОВО, КИРКОВСКО.**

Първите, които проявяват интерес към споменатите селища, техния диалект и топонимията на региона, са Стайко Кабасанов (Kabasanov, St., 1963), Тодор Стойчев (вж. по-долу), Бонка Тихова (вж. по-долу) и Величка Стефанова (Stefanova, V., 1981) (вж. също у Iliev, Iv. G., 2023). В по-малка или по-голяма степен досега са изнасяни данни за говорите на отделни села от региона – Шумнатица (Kidikova, St., 1977), Лозенградци (Iliev, Iv. G., Georgieva, M., 2014; 2015a; 2016a) и Орлица (Iliev, Iv. G. 2015). Кратка информация за кирковския диалект като цяло, обозначен като „говори от Момчилградско”, представя Георги Митринов (Mitrinov, G., 1991). Описание на характерна негова особеност има у Ив. Илиев и М. Георгиева (Iliev, Iv. G., Georgieva, M., 2016b). Информация само за Стрижба и Царино се дава в Българския диалектен атлас (BDA, 1964) и у Стойков (Stoykov, St., 2008). Отделни думи от диалекта са показани и в Родопския речник на Тодор Стойчев (Stoychev, T., 1965). Говорът на Горно Къпиново е бяло петно върху българската диалектна карта. Знае се, че в Горната махала на селото има и преселници от махалите на недалечното Дрангово (Tihova, V., 1963), които обаче вече говорят кирковски диалект (хората в Горно Къпиново дори изрично отбелязват, че за 'какво' в Дрангово се казва *итò*, а в Горно Къпиново – *кънà*).

Кирковският диалект се състои от следните подговори:

1. Западен кирковски говор, където *а, ь* → *е*: *мèсо, тèнко* (с редки изключения), който се разделя на две подгрупи:

а. А-подговор – в Кирково, Домище, Априлци, Горно Кирково, Завоя, Дружинци, Шумнатица, обезлюденото село Жерка, чиито жители са се преселили в Кирково;

б. Ъ-подговор – в Джерово, Кремен, Долно и Горно Къпиново, Чакаларово (в горната махала на последното село се говори и турски).

2. Източен кирковски говор, в който *а, ь* → *'а*: *м'àсо, т'àнко* (с редки изключения) и който обхваща Лозенградци, Орлица, Стрижба и обезлюденото вече Царино, чиито жители са се изселили в Чорбаджийско.

На времето в района е имало още няколко села или махали (Котанци, Мамутце, Кабиллер), които престават да съществуват по време на Балканската война.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Фонетика и фонология на горнокъпиновския говор

Диалектният материал за Горно Къпиново е събран от следните информаторки: Айше Мустафова (родена 1951 г.), Фатма Салиева (родена 1964 г.) и Азизе Мустафова (родена 1965 г.). Ето какви са най-важните му звукови особености.

Голямата носовка (ǰ) е наследена от ъ (включително извън ударение): *мǰки, зǰп, пǰп, рǰка, пǰтът* 'пътят', *кǰшта* 'стая', *сǰберѝт, дѝ дѝдѝт*, но: *сутрин`а, вървѝт* 'вървят', *пǰтет* 'пътят', *кòнѝт* 'конят', *хòдѝт* 'ходят', *гòлупче* 'гълъбче'.

На мястото на малката носовка (А) под ударение стои *е*: *дѣсът, зѣт, жѣнѣме* 'жънем', *тѣшѣк, лѣшта*. Но: *мисѡ, съ* (*едѡсвѣт съ* и др.).

Характерен и за това наречие е разложеният назализъм: *бѣшен* 'беше', *вѣкаан* 'викаха', *йѡк берѡан* 'не браха', *йѡк дѡдаан* 'не дойдоха'.

Големият ер (ѣ) се пази като ѣ: *вѣтре, дѣш, какѣф, ейсакѣф* 'ето такъв'.

Малкият ер е заместен от *е* или ѣ: *лескѡто* 'лъскаво', *тѣмну, тѣнку, мѣгль*.

Ятовата гласна (ѣ) има различни застъпници (*ѣ, ѣ, 'а, е*): *вр'ѣме* (и *врѣми*), *р'ѣка* (и *р'ака*), *гувѣе, нѣма, нѣаме* 'нямаме' (и *н'ааме*); *сѣки, сѣйми, голѣмит* 'големият', *ѣрѣнски* 'ахрянски, помашки', *нѣмъ д ѡиш* 'няма да ходиш'; *ѣ'ала, б'ал л'ан, с'ано, л'атту, р'аката, тр'ава, пр'асно* 'прясно мляко', *с'ака; м'ѣчка* 'мечка'. Интересен случай е словосъчетанието *нѣма мл'аку*.

Макар и рядко, се срещат случаи със запазен звук *ы*: *жѣту, нѣ съ ѡбѣй тѣ рѡбути* 'тези работи не са хубави', *стѡрыте, рѡбутым*, но *рѣби* и други с *и*.

Характерна за говора, но не във всички случаи, е редукцията и полуредукцията, като *е* може да се редуцира и в *ѣ* или ѣ: *йѣме* 'имаме', *ѡѡбъ и жѡѡбъ* 'джоб', *мѣгль, вѣрѡбъ, нѣ съ ѡбѣй тѣ рѡбути, ѣ'ала, нѡдами* 'отиваме'; *нушѣска, дѣрву; плитѣми, сиг'а* 'сега', *нѡште, чѣрѣн, нѣпрѣм ѣр*.

Гласната *е*, включително получена от *А, ѣ, ѣ*, има различни алофони (*ѣ, ѣ, ѣ, и* – включително под ударение, *ѣ*): *съберѣт, нѣ мѣне* 'на мен', *дѣсът, кѡд'ѣ, гл'ѣдаш, нѣйнийѣт* 'нейният', *нѣнтъ мѣйкъ, нѣйн'ту мумѣчи, бѣиш* 'беше', *нѣска* 'днес', *рѣкѣчка, снѡпѣ* 'снопи', *ѣвѣтѣ* 'цвете'.

Макар и рядко, наблюдава се ударен квантитет на гласните: *вѡ* 'вол', *ѡна* 'майка', *нѣхмѣ вѡда, хѡдмѣ* 'ходим', *ѡчи*.

Дълги гласни има и извън ударение: *кѣткѣ, л'ату*.

При наследниците на славянското сричкотворно *г* има съчетание *ѣр*: *гѣрп, кѣрф, вѣрѡбъ, зѣрну, кѣршим* 'бера тютюн', *дѣрву, гѣрѣм* 'дѣб', но веднѣж и *а*-рефлекс при *кѣриши* 'береш тютюн'.

Същото е и при наследниците на *л*: *бѣла* 'бълха', *вѣлна, пѣл* 'плѣх', *пѣл'ове* 'плѣхове', *жѣлт* и *жѣлт*, но *слѣнце*.

На мястото на старобългарското *чрь*- имаме: *чѣрф* 'червей', *чѣрѣн, чѣрни, чѣрвѣн*.

Праславянското **tj* и подобните му съчетания имат различни застъпници: *дѣштерѣ, кѣшта* 'стая', *нушѣска, гѣште, ѣштам вѡда* 'искам вода', *съ срѣшкѣме* 'срещаме се', *фѣтѣт* 'хващат', *фѣтаме, плѣтам* 'плащам'.

Същото се отнася и за **dj*: *рѣждѣ, вѣшки* 'вежди' и др.

Характерен за къпиновския говор е прегласът *'а → е*: *ги едѡсва, едѡсвѣт съ, пѣтлѣжѣни* 'домати', *йѣгне, уфчѣр, уфчѣриту, едѣме, нѣма да едѣ, пѣс*.

Преходът *ѡ → ѣ* е засвидетелстван в *нѡдаме/нѡдами* 'отиваме'.

Показаното дотук дава да се разбере, че говорът на Горно Къпиново споделя главните фонетични особености на кирковския говор, с неотмрели докрай архаизми от сорта на гласната *ы*. От съседния дранговски говор го отличава, например, липсата на фонетичния преход *ă* → *ъ* като в *брѣт*, *мѣйка*, *пумѣк* (вж. Пиев, Iv. G., Georgieva, M., 2015b). Същевременно, макар да се намира в Източните Родопи, този говор съдържа и редица черти, характерни за беломорските български говори (вж. Boyadzhiev, T., 1991). Което ще се види и от горнокъпиновския морфологичен, синтактичен и лексикален материал по-нататък.

BDA, 1964. Bulgarian Dialectal Atlas. Volume 1. South-Eastern Bulgaria. Part 1. Part 2. Sofia: BAS Publishing House (**Оригинално заглавие:** БДА, 1964. Български диалектен атлас. Част 1. Част 2. София: Издателство на БАН).

Boyadzhiev, T., 1991. The Bulgarian Dialects in Western and Eastern Thracia. Sofia: *St. Climent of Ohrid Publishing House* (**Оригинално заглавие:** Бояджиев, Т. 1991. Българските говори в Западна (Беломорска) и Източна (Одринска) Тракия. София: УИ „Св. Климент Охридски“).

Iliev, Iv. G., 2005. Achievements of the Eastern-Rhodopian Bulgarian Dialectology. *Scientific Papers in Honor of Professor Boyan Baychev*. Veliko Turnovo: St. Cyril and St. Methodius Publishing House, 81-90 (**Оригинално заглавие:** Илиев, Ив. Г. Постижения и задачи на източнородопската българска диалектология. В: Научни изследвания в чест на проф. д-р Боян Байчев. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 81-90).

Iliev, Iv. G.p 2015. The Main Characteristic Features of the Bulgarian Orlitza Dialect (from the East Rhodopes). *US-China Foreign Language*. 6, 417-422.

Iliev, Iv. G., 2023. On Some Materials in Bulgarian Dialectology, Toponymy, and Folklore in the State Archives in Smolyan and Kardzhali. Master's Degree Paper. Plovdiv (**Оригинално заглавие:** Илиев, Ив. Г., 2023. За някои материали по българска диалектология, топонимия и фолклор в Държавен архив – Кърджали и Държавен архив – Смолян. Магистърска курсова работа. Пловдив).

Iliev, Iv. G., Georgieva, M., 2014. The Lozengradtzi Dialect from the Eastern Rhodopes – Phonetic Features. *USB. Kardzhali. Proceedings*. V. Kardzhali: „RKR Print“, 38-42 (**Оригинално заглавие:** Илиев, Ив. Г., Георгиева, М., 2014. Говорът на село Лозенградци от Източните Родопи – звукови особености. В: СУБ. Кърджали. Научни трудове. Том V. Юбилейна научна конференция „Науката и образованието – традиции и бъдеще“. Кърджали: „РКР принт“, 38-42).

Iliev, Iv. G., Georgieva, M., 2015a. The Lozengradtzi Dialect from the Eastern Rhodopes – Syntactical and Lexical Features. *Slavonic and Bulgarian Studies Today – Topics, Ideas, Trends*. Blagoevgrad: Neofit Rilski Publishing House, 231-236 (**Оригинално заглавие:** Илиев, Ив. Г., Георгиева, М., 2015a. Говорът на село Лозенградци от Източните Родопи – синтактични и лексикални особености. В: Славистиката и българистиката днес – въпроси, идеи, посоки. Благоевград: Университетско издателство „Неофит Рилски“, 231-236).

Iliev, Iv. G., Georgieva, M., 2015b. A Phonetic Feature of the Rhodopian Drangovo Dialect. *Linguistics: History, Challenges, Perspectives (In Honor of Professor Ivan Kochev)*. Blagoevgrad: Neofit Rilski Publishing House, 73-80 (**Оригинално заглавие:** Илиев, Ив. Г., Георгиева, М., 2015б. Една фонетична особеност на родопския драгновски говор. В: Лингвистиката: история, предизвикателства, перспективи. Сборник в чест на 80-годишнината на проф. Иван Кочев. Благоевград: УИ „Н. Рилски“, 73-80).

Iliev, Iv. G., Georgieva, M., 2016a. The Lozengradtzi Dialect from the Eastern Rhodopes – Morphological Features. *Philology: Classical and Modern*. Sofia: St. Climent of Ohrid Publishing House, 168-175 (**Оригинално заглавие:** Илиев, Ив. Г., Георгиева, М., 2016a. Говорът на село Лозенградци от Източните Родопи – морфологични особености. Във: Филологията – класическа и нова. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 168-175).

Iliev, Iv. G., Georgieva, M., 2016b. The Future Tense Forms in the Kirkovo Dialect. *Professor Ivan Kochev – a Life Dedicated to Linguistics*. Sofia: BAS Publishing House, 138-143 (**Оригинално заглавие:** Илиев, Ив. Г., Георгиева, М. Говорът на село Лозенградци от Източните Родопи – морфологични особености. Във: Филологията – класическа и нова. Юбилейна научна конференция на Факултета по класически и нови филологии. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 168-175).

Kabasanov, St., 1963. An Archaic Bulgarian Dialect – the Tihomir Dialect. Sofia: BAS Publishing House (**Оригинално заглавие:** Кабасанов, Ст., 1963. Един старинен български говор – тихомирският говор. София: Издателство на БАН).

Kidikova, St., 1977. An Unknown Bulgarian Dialect. *Rhodopes*. 12, 36-37 (**Оригинално заглавие:** Кидикова, Ст., 1977. Неизвестен досега старинен български говор. В: Родопи. 12, 36-37).

Mitrinov, G., 1991. New Data on the Use of Nasal Combinations + a, e in the Local Dialects from Momchilgrad Region. *Language and Literature*. 1, 115-119 (**Оригинално заглавие:** Митринов, Г., 1991. Още данни за употреба на съчетание от гласни „а, е“ + назална съгласна „н“ в говори от Момчилградско. В: Език и литература. 1, 115-119).

Stefanova, V., 1981. The Local Toponyms in the Kirkovo Municipality. Student's Thesis. Plovdiv (**Оригинално заглавие:** Стефанова, В. Местните имена в селищна система Кирково. Дипломна работа. Пловдив).

Stoykov, St., 2008. To the Vocal Typology of Rhodopian Dialects. *Stoykov, St. Selected Linguistic Papers*. Sofia: St. Climent of Ohrid Publishing House, 235-250 (**Оригинално заглавие:** Стойков, Ст. 2008. Към вокалната типология на родопските говори. В: Стойков, Ст. Избрани езиковедски трудове. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 235-250).

Stoychev, T., 1965. Rhodopian Dictionary. *Bulgarian Dialectology. Researches and Materials*. 2. Sofia: BAS Publishing House (**Оригинално заглавие:** Стойчев, Т., 1965. Родопски речник. В: Българска диалектология. Проучвания и материали. 2. София: Издателство на БАН).

Tihova, B., 1963. Information regarding the Villages on the Northen Slopes of the Gyumyurdzhina Snezhnik in the State Archives in Kardzhali (Manuscript) (**Оригинално заглавие:** Тихова, Б. Сведения за селата по северните склонове на Гюмюрджински снежник (Карлък) и басейна на р. Къзлач, събрани от Бонка Тихова Белова през 1962-63 г. Ръкопис в Окръжен държавен архив Кърджали. Фонд N: 1026, 1-14).